

Το παιδικό/νεανικό βιβλίο γνώσεων ως ένα σύγχρονο μέσο για την καλλιέργεια του ιστορικού γραμματισμού. Το παράδειγμα των βιβλίων της Μαρίζας Ντεκάστρο, *2194 Ημέρες Πολέμου & 2651 Ημέρες Δικτατορίας*.

Κόκκινος Δημήτρης

Μέλος ΕΔΙΠ, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
dkokkinos@aegean.gr

Φαρδή Κυριακή

Μέλος ΕΔΙΠ, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
k.fardi@aegean.gr

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να διερευνήσει τον ρόλο του παιδικού/νεανικού βιβλίου γνώσεων ως μέσου καλλιέργειας ιστορικού γραμματισμού, μέσα από το παράδειγμα των βιβλίων της Μαρίζας Ντεκάστρο *2194 Ημέρες Πολέμου* και *2651 Ημέρες Δικτατορίας*. Εφαρμόζοντας την ερευνητική μέθοδο της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου εστιάζουμε σε μια σειρά σε μερικά από τα σημαντικότερα στοιχεία για την ανάπτυξη του ιστορικού γραμματισμού, όπως: η δομή και η πολυθεματικότητα, η τεκμηρίωση, η αφήγηση, η διαχείριση του χρόνου και η χρήση της οπτικοποίησης. Ο λειτουργικός και καινοτόμος συνδυασμός των παραπάνω στοιχείων συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην πρόκληση του αναγνωστικού ενδιαφέροντος και στην κριτική πρόσληψη του παρελθόντος από το παιδικό/νεανικό κοινό. Συμπερασματικά διαφαίνεται ότι τα συγκεκριμένα βιβλία δεν περιορίζονται στη απλή μετάδοση πληροφοριών, αλλά καλλιεργούν μια κριτική και συναισθηματικά εμπλεκόμενη σχέση με την Ιστορία, ενισχύοντας τη διαμόρφωση της ιστορικής του συνείδησης και την ανάπτυξη δεξιοτήτων ερμηνείας και κατανόησης του ιστορικού γίνεσθαι.

Λέξεις κλειδιά: παιδικό/νεανικό βιβλίο γνώσεων, ιστορικός γραμματισμός, Μαρίζα Ντεκάστρο, ιστορική σκέψη, τεκμηρίωση

The Children's and Young Adult Informational Book as a Contemporary Medium for Fostering Historical Literacy: The Case of Mariza Decastro's *2194 Days of War* and *2651 Days of Dictatorship*.

Kokkinos Dimitris

Scientific, Laboratory and Educational Staff, Department of Primary Education
University of the Aegean
dkokkinos@aegean.gr

Kyriaki Fardi

Scientific, Laboratory and Educational Staff, Department of Primary Education
University of the Aegean
k.fardi@aegean.gr

Abstract

This study investigates the role of informational books for children and young adults in cultivating historical literacy, using Mariza Decastro's books *2194 Days of War* and *2651 Days of Dictatorship* as case studies. Employing qualitative content analysis, the paper examines key elements essential for the development of historical literacy, such as structure, thematic diversity, documentation, narrative, temporal handling, and visualization. The functional and innovative combination of these elements significantly contributes to stimulating readers' interest and encouraging young people to view the past critically. In conclusion, the findings suggest that the purpose of these books is not merely to convey information, but to cultivate a critical and emotionally engaged relationship with history, fostering historical consciousness and the skills required to interpret and understand historical progression.

Keywords: children's/young adult informational book, historical literacy, Mariza Decastro, historical thinking, sourcing

Εισαγωγή

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες η χρήση και η θεώρηση του παιδικού/νεανικού βιβλίου γνώσεων έχει αλλάξει ριζικά. Από συμπληρωματικό μέσο του σχολικού εγχειριδίου έχει εξελιχθεί σε ένα αυτοτελές πολυδύναμο εργαλείο το οποίο δύναται να συμβάλλει δραστικά στην ανάπτυξη των επιστημονικών δεξιοτήτων, της πολιτισμικής συνείδησης και της κριτικής σκέψης των παιδιών/εφήβων (Αγγελάκη, 2023). Η κομβική αυτή

μεταβολή εδράζεται σε τρεις αλληλένδετους παράγοντες: αφενός στις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις στον τομέα των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας, αφετέρου στην εκδοτική άνθηση που παρατηρείται στον χώρο του παιδικού βιβλίου, και τέλος στην υιοθέτηση σύγχρονων παιδαγωγικών θεωρήσεων, οι οποίες προάγουν μια παιγνιώδη, δημιουργική και κριτική προσέγγιση της μαθησιακής διαδικασίας.

Ειδικότερα, στο πλαίσιο της σύγχρονης διδακτικής της Ιστορίας, το βιβλίο γνώσεων για παιδιά αναδεικνύεται ως ένα πολυτροπικό και δυναμικό μέσο το οποίο συνδυάζει τεκμηριωμένο περιεχόμενο με ελκυστική αισθητική και αφηγηματική πολυφωνία. Η σταδιακή αλλαγή του παραδείγματος στη διδακτική της ιστορίας οδήγησε από την οπτική των μεγάλων-ηρωικών αφηγήσεων και την αποστήθιση ημερομηνιών, γεγονότων κι ονομάτων στην ανάδειξη της εμπλοκής του υποκειμένου και της σχετικότητας/πολλαπλότητας των ερμηνειών μέσω της διερεύνησης κι ερμηνείας ποικίλων και διαφορετικού τύπου πηγών (Κόκκινος, 2006· Μαυροσκούφης, 2005). Η καλλιέργεια του ιστορικού γραμματισμού συνδέεται άμεσα με την ικανότητα των παιδιών να κατανοούν τα γεγονότα του παρελθόντος, να τα ερμηνεύουν και να τα αξιολογούν φωτίζοντάς τα από διαφορετικές οπτικές γωνίες, να αναγνωρίζουν τη σχέση που έχει με το παρόν και να διαμορφώνουν σταδιακά ιστορική συνείδηση και κριτική σκέψη (Downey & Long, 2015· Καραμανώλη, 2019)

Στο ελληνικό εκδοτικό τοπίο, η Μ. Ντεκάστρο, η οποία διαθέτει μια μακρά και τεκμηριωμένη εμπειρία στον χώρο του παιδικού/νεανικού βιβλίου, μέσα από το πλούσιο συγγραφικό και το ερευνητικό της έργο, έχει συμβάλει καθοριστικά στην ανάδειξη του βιβλίου γνώσεων ως εργαλείου για την καλλιέργεια της κοινωνικής & πολιτικής αγωγής, της αισθητικής αγωγής, καθώς και της ιστορικής εκπαίδευσης των παιδιών και των εφήβων. Αφορμάμενη από την εκπαίδευσή της και, κυρίως, από την αδιάλειπτη, εδώ και σχεδόν τρεις δεκαετίες, επαγγελματική της ενασχόλησή με το παιδικό/νεανικό βιβλίο ως παιδαγωγός, συγγραφέας και κριτικός, η Ντεκάστρο έχει δημιουργήσει μια σειρά από βιβλία τα οποία συνδυάζουν την επιστημονική τεκμηρίωση με τον προσεγγισμένο παιδαγωγικό και εικαστικό σχεδιασμό, προσφέροντας στα παιδιά πρόσβαση σε σύνθετα ιστορικά γεγονότα. Εν προκειμένω, τα βιβλία της *2194 Ημέρες Πολέμου* (2024) (με επιστημονική θεώρηση της Α.-Μ. Δρουμπούκη) και *2651 Ημέρες Δικτατορίας* (2018) τα οποία εστιάζουν σε δύο από τα καθοριστικότερα γεγονότα της νεότερης ελληνικής ιστορίας, τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τη Δικτατορία των Συνταγματαρχών, συνιστούν χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτού του σχεδιασμού, ο οποίος πέρα από κάποιες βασικές πληροφορίες επιδιώκει να καλλιεργήσει στο παιδικό/νεανικό αναγνωστικό κοινό προβληματισμούς, συναισθήματα, αξίες καθώς και στοιχεία κριτικού στοχασμού.

Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι να διερευνήσει σε ποιο βαθμό και με ποιους τρόπους τα νεανικά βιβλία γνώσεων της Ντεκάστρο *2651 Ημέρες Δικτατορίας* & *2194 Ημέρες Πολέμου* μπορούν να συμβάλλουν στην καλλιέργεια του ιστορικού γραμματισμού των αναγνωστών/τριών τους. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, εφαρμόζεται η μέθοδος ποιοτικής έρευνας της ανάλυσης περιεχομένου δίνοντας έμφαση σε κατηγορίες ανάλυσης όπως η δομή/θεματικές ενότητες, η τεκμηρίωση, οι αφηγηματικές στρατηγικές, ο χρόνος και ο οπτικός σχεδιασμός. Μέσα από την ανάλυση

των συγκεκριμένων βιβλίων, επιχειρείται να αναδειχθεί ο καθοριστικός ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει το σύγχρονο παιδικό/νεανικό βιβλίο γνώσεων ως ένα ιδιαίτερα αποτελεσματικό μέσο στη διαμόρφωση ιστορικά εγγράμματων παιδιών, ικανών να προσεγγίζουν το παρελθόν με κριτική σκέψη, συναισθηματική ευαισθησία και κοινωνική συνείδηση.

Η ηλικιακή στόχευση των δύο βιβλίων τοποθετείται κατά κύριο λόγο στο μεταίχμιο ανάμεσα στην παιδική και την εφηβική ηλικία. Ειδικότερα, ο Γ. Παπαδάτος (2024) χαρακτηρίζει το *2194 Ημέρες Πολέμου* ως διηλικιακό ανάγνωσμα, καθώς η δομή, το περιεχόμενο και η γλωσσική του επεξεργασία επιτρέπουν την ταυτόχρονη πρόσληψή του από παιδικό και ενήλικο κοινό. Λαμβάνοντας υπόψη ένα σύνολο παραμέτρων που λειτουργούν καθοριστικά για τη συγκρότηση του εννοούμενου αναγνώστη, όπως είναι το λεξιλόγιο, η δομή, το ύφος, οι προϋπάρχουσες γνώσεις, η προθετικότητα και τα περικειμενικά στοιχεία, καθίσταται σαφές ότι και τα δυο βιβλία είναι διαμορφωμένα με τρόπο που επιτρέπει την πρόσληψή τους από πολλαπλές ηλικιακές κατηγορίες. Ωστόσο, εστιάζοντας περισσότερο εστιάζοντας περαιτέρω στα προαναφερθέντα στοιχεία, γίνεται αντιληπτό ότι ο εννοούμενος αναγνώστης των δυο βιβλίων διαφοροποιείται σε ορισμένο βαθμό. Στην περίπτωση του *2194 Ημέρες Πολέμου*, μια σειρά από στοιχεία όπως η εικονογράφηση, η θεματολογία και ο πρόλογος διαμορφώνουν έναν εννοούμενο αναγνώστη που ηλικιακά τοποθετείται, κατά κύριο λόγο, στις τρεις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού και στις πρώτες τάξεις του Γυμνασίου. Από την άλλη, στην περίπτωση του *2651 Ημέρες Δικτατορίας*, τόσο ο πρόλογος, η θεματολογία, η αφηγηματική εστίαση όσο και η εικονογράφηση -με τις κυρίαρχες γκριζες αποχρώσεις- παραπέμπουν σε ένα πιο εφηβικό αναγνωστικό κοινό, το οποίο μπορεί να εκτείνεται από τις δύο τελευταίες τάξεις του Δημοτικού έως και το Λύκειο (χαρακτηριστικά, η Γιαννικοπούλου, 2018, το κατατάσσει στα βιβλία για παιδιά). Παρόλα αυτά, η διαφοροποίηση αυτή δεν αναιρεί τόσο τον διηλικιακό χαρακτήρα των βιβλίων ούτε τα κυρίαρχα κοινά χαρακτηριστικά στον σχεδιασμό και τη σύνθεση των δυο βιβλίων που τα καθιστούν, παρά τις εύλογες αποκλίσεις τους, ισχυρά εργαλεία για την καλλιέργεια του ιστορικού γραμματισμού.

Το παιδικό/νεανικό βιβλίο γνώσεων

Το βιβλίο γνώσεων (Informational Book) αποτελεί μια από τις σημαντικότερες κατηγορίες του σύγχρονου παιδικού/νεανικού βιβλίου. Η συνύπαρξη της παιδαγωγικής με τη γνωστική λειτουργία συνιστά, ίσως, το πιο θεμελιώδες χαρακτηριστικό του είδους. Κατά καιρούς διάφοροι μελετητές έχουν επιχειρήσει να προσδιορίσουν τις λειτουργίες και τα βασικά του χαρακτηριστικά (Καρπόζηλου, 1994· Ντελόπουλος, 1995· Κανατσούλη, 2007· Παπαδάτος, 2014· Αγγελάκη, 2023). Η εξέλιξή του κατά τις τελευταίες δεκαετίες καθορίζεται από ποικίλους παράγοντες, μεταξύ των οποίων είναι οι κυρίαρχες τάσεις στον χώρο της τεχνολογίας, της εκδοτικής παραγωγής, της επιστημονικής γνώσης και της παιδαγωγικής επιστήμης. Διαχρονικά, ένας από τους βασικότερους στόχους του βιβλίου γνώσεων είναι η μετάδοση αξιόπιστων πληροφοριών, επί παντός γνωστικού αντικειμένου, σε παιδικό/νεανικό αναγνωστικό κοινό μέσα από τον κατάλληλο παιδαγωγικό σχεδιασμό, ώστε να επιτυγχάνονται τα βέλτιστα μαθησιακά

αποτελέσματα. Ως ειδικότερους στόχους, η Καρπόζηλου (2010), αναφέρει: α) την εισαγωγή του παιδιού-αναγνώστη στον χώρο της επιστήμης, β) τη συμβολή του στην ανακάλυψη των γενικότερων εννοιών που διέπουν τον φυσικό και κοινωνικό κόσμο, γ) την ενίσχυση της δεξιότητας της ερευνητικής εργασίας και δ) την ανάπτυξη της κριτικής του σκέψης. Στο πλαίσιο αξιολόγησης της ποιότητας των βιβλίων γνώσεων, η Καρπόζηλου (1994) προτείνει κριτήρια όπως το περιεχόμενο και η προοπτική, η ακρίβεια και εγκυρότητα, το ύφος, η οργάνωση και η εικονογράφηση. Ο Παπαδάτος (2014) εστιάζει στη δυναμική σχέση συγγραφέα - κειμένου - αναγνώστη, ενώ σε διεθνές επίπεδο το National Council of Teachers of English, μέσω του βραβείου *Orbis Pictus*, καθόρισε ως βασικά κριτήρια (<https://ncte.org/awards/orbis-pictus-award-nonfiction-for-children/>): την ακρίβεια, την οργάνωση, την εικονογράφηση, το γλωσσικό ύφος και την καταλληλότητα του σχεδιασμού.

Το παιδικό/νεανικό βιβλίο γνώσεων, στις πρώιμες φάσεις της εξέλιξής του, είχε μεγαλύτερη συνάφεια με τα σχολικά εγχειρίδια, τον σχεδιασμό και το περιεχόμενό τους, με αποτέλεσμα να έχει ένα χαρακτήρα συμπληρωματικό, περισσότερο μονοδιάστατο και εν γένει διδακτικό ως προς την προσέγγιση και την παρουσίαση των πληροφοριών. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες οι σημαντικές τομές, κυρίως στον χώρο της παιδαγωγικής και της τεχνολογίας, έχουν επιφέρει μια στροφή σε κείμενα με πολυτροπικό και ενίοτε διαδραστικό χαρακτήρα με απώτερο στόχο την καλλιέργεια των γνώσεων μέσω της διερευνητικής, βιωματικής και παιγνιώδους μάθησης. Το ζητούμενο πλέον δεν είναι η στεγνή παράθεση πληροφοριών αλλά η, όσο το δυνατόν, καλύτερη και πληρέστερη πλαισίωση της πληροφορίας και ο συνδυασμός της με την κριτική πρόσληψη και την αισθητική εμπειρία. Εν προκειμένω, τα βιβλία γνώσεων που έχουν ως αντικείμενο την ιστορία αξιοποιούν στοιχεία εικονογράφησης, χάρτες, υπερσυνδέσμους, φωτογραφίες, αρχειακό υλικό και άλλα σύγχρονα μέσα προκειμένου να καταστήσουν πιο τεκμηριωμένη, σφαιρική κι ελκυστική την προσέγγιση των ιστορικών θεμάτων.

Ιστορικός γραμματισμός: Θεωρητικές προσεγγίσεις και επιστημολογικές διαστάσεις

Ο ιστορικός γραμματισμός αποτελεί μία πολυδιάστατη έννοια που εκφράζει τον τρόπο αντίληψης και κατανόησης του ιστορικού παρελθόντος και την ικανότητα να σκεφτόμαστε ιστορικά. Ο όρος αυτός μπορεί να συμπεριλαμβάνει τη γνώση ιστορικού περιεχομένου (γεγονότα, αφηγήσεις), την εννοιολογική κατανόηση, την γνώση και την εφαρμογή ιστορικών μεθόδων κ.ά. (Maposa & Wassermann, 2009; Nokes, 2022; Wilson et al., 2023). Η πολυπλοκότητα της έννοιας του ιστορικού γραμματισμού διαμορφώνει τις παιδαγωγικές και επιστημολογικές διαστάσεις της ιστορικής αφήγησης και κατ' επέκταση της ιστορικής προοπτικής, δηλαδή, του τρόπου με τον οποίο μπορούμε να συλλάβουμε διανοητικά το ιστορικό παρελθόν, το «ιστορικό τοπίο» (Gaddis, 2019).

Η Ιστορία ως πράξη γραμματισμού (Munslow, 2016) εκφράστηκε από το κίνημα της «Νέας Ιστορίας» που επηρέασε την ιστοριογραφία και τη διδακτική του γνωστικού αντικείμενου από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα κι έπειτα. Το παραπάνω κίνημα, αν και παρουσιάζει διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά σε κάθε χώρα, επηρεάστηκε από την

ιστοριογραφική Σχολή των *Annales* και επηρέασε, σε παγκόσμιο επίπεδο, τον τρόπο με τον οποίο οι ιστορικοί μελετούν και γράφουν ιστορία, όπως, επίσης, και την ίδια τη διδασκαλία της (Iggers, Wang, & Mukherjee, 2016; Stoianovich, 2019). Βασικό χαρακτηριστικό του είναι η μετατόπιση του κέντρου βάρους της ιστορικής αφήγησης από τη γεγονοτολογική, πολιτική, εθνική και στρατιωτική ιστορία στην ιστορία των ανθρώπων ως δρώντα κοινωνικά και ιστορικά υποκείμενα και στην πολυθεματική και πολυπρισματική προσέγγιση της Ιστορίας.

Διεθνείς μελέτες (Barton & Levstik, 2008; Lee, 2016; Lee & Ashby, 2001; Lévesque & Clark, 2018; Moniot, 2002; Rüsen, 2012, 2017; Seixas, 2017; Wineburg, 2001) προτείνουν διαφορετικά μοντέλα ιστορικής σκέψης, τα οποία, παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις τους, συγκλίνουν σε ορισμένους θεμελιώδεις άξονες: την αξία της ιστορικής τεκμηρίωσης μέσω πηγών, την επιστημολογική λειτουργία του ιστορικού χρόνου στη μελέτη και διδασκαλία της Ιστορίας, την καλλιέργεια της ιστορικής ενσυναίσθησης και τη σημασία της αφήγησης ως μέσου συγκρότησης προοπτικής για το παρελθόν. Ειδικότερα, η χρήση οπτικών ιστορικών πηγών (π.χ. φωτογραφιών, οπτικοποιημένων έργων τέχνης κ.ά.) και η οπτική αισθητοποίηση της ιστορικής αφήγησης συνδυάζουν στοιχεία οπτικού και ιστορικού γραμματισμού διαμορφώνοντας ελκυστικές ιστορικές αφηγήσεις με ποικίλες εφαρμογές στην εκπαίδευση (Haward, 2020· Τζόκας, 2002). Τόσο η χρήση των ιστορικών πηγών όσο και άλλα στοιχεία των παραπάνω μοντέλων ιστορικής σκέψης προσφέρουν ένα δίκτυο εννοιών και σηματοδοτήσεων και διαμορφώνουν μια θεωρητική βάση για τη μελέτη ιστορικών αφηγήσεων, όπως αυτές που περιλαμβάνονται στα βιβλία γνώσεων που επιχειρεί να αναλύσει η παρούσα εργασία.

Μεθοδολογικό Πλαίσιο

Η παρούσα μελέτη υιοθετεί ως βασική μεθοδολογική προσέγγιση την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, με στόχο τη διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους το παιδικό/νεανικό βιβλίο γνώσεων δύναται να συμβάλλει στην καλλιέργεια του ιστορικού γραμματισμού. Η μέθοδος αυτή επιτρέπει την ενδελεχή εξέταση των πληροφοριακών, αφηγηματικών και εικονογραφικών στοιχείων των επιλεγμένων έργων (Δημητρακόπουλος, 2004· Neuendorf, 2002) εστιάζοντας όχι μόνο στο περιεχόμενο αλλά και στις στρατηγικές οργάνωσης και παρουσίασης της ιστορικής γνώσης (Mills, Gay & Airasian, 2021). Η ανάλυση των βιβλίων που επιλέχθηκαν βασίζεται στα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

1. Ποια βασικά στοιχεία του ιστορικού γραμματισμού ανιχνεύονται στα βιβλία γνώσεων *2194 Ημέρες Πολέμου και 2651 Ημέρες Δικτατορίας* της Μαρίζας Ντεκάστρο;
2. Κατά πόσο επιτυγχάνεται η καλλιέργεια του ιστορικού γραμματισμού στο παιδικό/νεανικό αναγνωστικό κοινό μέσα από τα παραπάνω βιβλία γνώσεων;

Με βάση τα παραπάνω ερευνητικά ερωτήματα η ανάλυση οργανώνεται στις ακόλουθες πέντε θεματικές κατηγορίες: α) Δομή και πολυθεματικότητα, β) Τεκμηρίωση, γ) Ιστορική αφήγηση, δ) Χρόνος, ε) Οπτικοποίηση.

Ως ερευνητικό δείγμα για την παρούσα μελέτη επιλέχθηκαν δύο βιβλία γνώσεων της Μαρίζας Ντεκάστρο: *2194 Ημέρες Πολέμου* (2024) και *2651 Ημέρες Δικτατορίας* (2018). Η επιλογή τους βασίστηκε σε ένα σύνολο κριτηρίων που συνδέονται τόσο με τη θεματική τους όσο και με την παιδαγωγική και αισθητική τους συγκρότηση. Αρχικά, και τα δύο έργα εστιάζουν σε κομβικές περιόδους της νεότερης ελληνικής ιστορίας—τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τη δικτατορία της 21ης Απριλίου— προσφέροντας στους νεαρούς αναγνώστες πρόσβαση σε ιστορικά γεγονότα υψηλής σημασίας για τη συλλογική μνήμη και την ιστορική συνείδηση. Επιπλέον, τα συγκεκριμένα βιβλία παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς ενσωματώνουν καινοτόμα στοιχεία τόσο ως προς τον σχεδιασμό όσο και ως προς το περιεχόμενό τους.

Ανάλυση-Παρουσίαση αποτελεσμάτων

Στην ενότητα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ανάλυσης ανά θεματική κατηγορία.

α) Δομή – Πολυθεματικότητα

Η δομή και στα δύο βιβλία βασίζεται στη μορφή του χρονολογίου και ειδικότερα σε χρονολογικές ενότητες οι οποίες συμβάλλουν στην κατανόηση των εννοιών της διάρκειας, της μεταβολής αλλά και της συνέχειας των αφηγούμενων γεγονότων (Ντεκάστρο, 2018, σ.5· Ντεκάστρο, 2024, σ.7). Εκκινούν και τα δύο από έναν πρόλογο ο οποίος διακρίνεται για το προσωπικό/αυτοβιογραφικό του ύφος ο οποίος ενισχύει τη διαγενεακή επικοινωνία και την πρόκληση του ενδιαφέροντος του παιδικού/νεανικού κοινού στο οποίο απευθύνεται η συγγραφέας. Η διάρθρωση και των δυο βιβλίων είναι επομένως χρονική με βασική μονάδα οργάνωσης τα έτη που διήρκεσαν τα ιστορικά γεγονότα που αποτυπώνονται (1939-1945 για τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και 1967-1974 για τη Δικτατορία). Κάθε έτος, παρουσιάζεται ως πολυθεματική ενότητα η οποία συμπεριλαμβάνει κάποια από τα σημαντικότερα πολιτικά, στρατιωτικά, κοινωνικά και πολιτισμικά γεγονότα. Ειδικότερα, στο *2194 Ημέρες Πολέμου* τα γεγονότα για κάθε έτος του πολέμου παρουσιάζονται ξεχωριστά σε σχέση με το τι συνέβαινε στην Ελλάδα τη συγκεκριμένη περίοδο καθώς και με το τι συνέβαινε σε παγκόσμιο επίπεδο. Και στα δυο βιβλία παρατίθεται στο τέλος λίστα βιβλιογραφικών αναφορών (Ντεκάστρο, 2018, σ.87· Ντεκάστρο, 2024, σσ.104-105) η οποία ενισχύει την επιστημονική τεκμηρίωση και, παράλληλα, τον χαρακτήρα της ανακαλυπτικής μάθησης που επιδιώκει να καλλιεργήσει η συγγραφέας στο αναγνωστικό της κοινό.

Αναφορικά με τον πολυθεματικό χαρακτήρα που διακρίνει τον σχεδιασμό και το περιεχόμενο των βιβλίων αντιλαμβάνεται κανείς ότι πρόκειται για μια ολιστική προσέγγιση της Ιστορίας η οποία βασίζεται στο πνεύμα της σχολής των Annales. Η Χ. Κουράκη (2024) κάνει λόγο για μια διευρυμένη, ολιστική οπτική καθώς πέρα από τα πολεμικά γεγονότα συμπεριλαμβάνει και άλλες σημαντικές πτυχές (κοινωνικές, πολιτισμικές,...) του ιστορικού πλαισίου της εποχής. Έτσι, στο *2194 Ημέρες Πολέμου* αναδεικνύονται, μεταξύ άλλων, ως σημαντικότερα θέματα: η άνοδος του φασισμού, η προπαγάνδα, οι συνέπειες του πολέμου, η εμπειρία της Κατοχής, οι πράξεις αντίστασης

κι αλληλεγγύης, ο καθημερινός αγώνας για επιβίωση, κ.α. Αντίστοιχα, στο *2651 Ημέρες Δικτατορίας* αναδεικνύονται ως κυρίαρχα θέματα: η λειτουργία του δικτατορικού καθεστώτος και ο μηχανισμός καταστολής και προπαγάνδας που εφάρμοσε για την επιβολή και τη διατήρησή του (συλλήψεις, δολοφονίες, εξορία, βασανιστήρια, λογοκρισία, στρατιωτικός νόμος), οι συνέπειες της ανελευθερίας (ο φόβος, η καταπίεση και η προσαρμογή), οι κοινωνικοπολιτισμικές ζυμώσεις, η συμβολή της Τέχνης στην αφύπνιση των δημοκρατικών συνειδήσεων ιδίως των νέων ατόμων και η οργάνωση ποικίλων μορφών αντίστασης απέναντι στον απολυταρχισμό.

Συνοψίζοντας, μέσα σε ένα πλούσιο ιστορικό υλικό με προσεκτικά επιλεγμένες πληροφορίες, παρατίθενται ποικίλα λεκτικά και οπτικά ερεθίσματα που σχετίζονται με θέματα στρατιωτικά, πολιτικά, κοινωνικά και πολιτισμικά τα οποία συμβάλλουν στην καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης και μνήμης του παιδικού/νεανικού αναγνωστικού κοινού και παράλληλα στη διαμόρφωση ενός αξιακού κώδικα βασισμένου στις αξίες του ανθρωπισμού και της δημοκρατίας.

β) *Τεκμηρίωση*

Η διαδικασία της τεκμηρίωσης με τη χρήση ιστορικών πηγών αποτελεί βασικό στοιχείο του ιστορικού γραμματισμού σύμφωνα με τα σημαντικότερα μοντέλα ιστορικής σκέψης, όπως ήδη αναφέρθηκε. Η Ντεκάστρο φαίνεται να έχει αφομοιώσει και υιοθετήσει αυτή την επιστημολογική προσέγγιση της Ιστορίας, αφού στις αναφορές που κάνει σε ιστορικά πρόσωπα, γεγονότα και φαινόμενα χρησιμοποιεί πληθώρα ιστορικών πηγών. Ειδικότερα, η ιστορική της αφήγηση περιλαμβάνει ένα μωσαϊκό ιστορικών πηγών διαφόρων ειδών και μορφών. Έτσι, η συγγραφέας χρησιμοποιεί, καταρχάς, μια σειρά από πρωτογενείς (ταυτόχρονες με το γεγονός, μη-διαμεσολαβημένες) ιστορικές πηγές. Για παράδειγμα, παρουσιάζει ένα απόσπασμα από μια ομιλία του Χίτλερ στη ναζιστική νεολαία (Ντεκάστρο, 2024, σ.19), ένα άρθρο από τη συνθήκη των Βερσαλλιών (ό.π., σ.13), ένα απόσπασμα από το προσωπικό ημερολόγιο της Ρ. Ασσέρ-Πάρδο (ό.π., σ.68), τη μαρτυρία ενός Ιάπωνα πιλότου για το Περγ Χάρμπορ (ό.π., σ.48), την ανακοίνωση που μετέδιδε ο ραδιοφωνικός σταθμός το πρωί της 21 Απριλίου 1967 (Ντεκάστρο, 2018, σ.18) κ.ά. Επίσης, χρησιμοποιεί, παράλληλα, διάφορες δευτερογενείς πηγές (ετερόχρονες του ιστορικού γεγονότος ή πηγές που διαμεσολαμβάνονται από έναν ειδικό κώδικα): όπως, π.χ., ένα τραγούδι του Δ. Σαββόπουλου (Ντεκάστρο, 2018, σ.25), ένα απόσπασμα από το *Αξίον Εστί* του Ο. Ελύτη (Ντεκάστρο, 2024, σ.26), ένα απόσπασμα από το βιβλίο *Το δικό μας αίμα* του Γ. Ιωάννου (Ντεκάστρο, 2024, σ.68) κ.α. Επιπλέον, όπως διαφαίνεται από τα προηγούμενα παραδείγματα, αξιοποιεί πολλά διαφορετικά είδη πηγών όπως: προσωπικές μαρτυρίες, εφημερίδες, αφίσες, τραγούδια, λογοτεχνικά κείμενα, φωτογραφίες, κινηματογραφικές ταινίες, ημερολόγια, σημαίες, χάρτες, σε συνδυασμό με προσωπικές μνήμες (στο βιβλίο για τη Δικτατορία) και αναγνώσεις φιλτραρισμένες από τη σύγκριση των ιστορικών τεκμηρίων. Στη συνέχεια παρουσιάζουμε μερικά ενδεικτικά παραδείγματα, αποσπασματικού χαρακτήρα, από τα δύο βιβλία:

- Από το προσωπικό ημερολόγιο μιας 20χρονης Ρωσίδας που βιώνει τον αντίκτυπο της Επιχείρησης Μπαρμπαρόσα στην πατρίδα της: «9 Νοεμβρίου. Σήμερα έγινε

πολύ δυνατή επιδρομή. Δυο φορές κτύπησε συναγερμός και τα πυρά δεν έπαυαν. [...]» (Ντεκάστρο, 2024, σ.46).

- Από μια προκήρυξη της αντιναζιστικής οργάνωσης του Λευκού Ρόδου: «Ένα είναι το σύνθημά μας: Μάχη ενάντια στον εθνικοσοσιαλισμό. [...]» (Ντεκάστρο, 2024, σ.60).
- Από προφορική μαρτυρία: «Στον πόλεμο, εμείς οι Γιουγκοσλάβοι πολεμούσαμε και τους Γερμανούς και τους Τσέτνικ, τους συνεργάτες τους. [...]» (Ντεκάστρο, 2024, σ.79).
- Από ένα προπαγανδιστικό εμβατήριο της στρατιωτικής δικτατορίας στην Ελλάδα: «ΝΑΙ στο Σύνταγμα για μια Ελλάδα αιώνια./ΝΑΙ στο Σύνταγμα γι'αγάπη και ομόνοια./Θα γεμίσεις μ'ένα ΝΑΙ/γαλανέ μας ουρανέ.» (Ντεκάστρο, 2018, σ.34).
- Από την αποχαιρετιστήρια ομιλία του Σ. Αλιέντε προτού πεθάνει υπερασπιζόμενος το προεδρικό μέγαρο κατά το πραξικόπημα του Πινοσέτ στη Χιλή: «Είμαι βέβαιος ότι η θυσία μου δεν θα είναι μάταια, είμαι βέβαιος ότι, τουλάχιστον, θα είναι ένα μάθημα ηθικής που θα τιμωρήσει το κακούργημα, τη δειλία και την προδοσία.» (Ντεκάστρο, 2018, σ.73).
- Από ένα άρθρο-μαρτυρία του Π. Κοροβέση για το πώς λειτουργούσε η αντιστασιακή τους οργάνωση κατά της δικτατορίας: «Οι ταχυδρόμοι του Δελτίου του Πατριωτικού Μετώπου ήταν τρία νεαρά κορίτσια, πανέμορφα, και οι τρεις ηθοποιοί. [...]» (Ντεκάστρο, 2018, σ.73).

Παραθέτουμε επίσης ενδεικτικά ορισμένες χαρακτηριστικές οπτικές πηγές που περιλαμβάνονται στα δυο βιβλία:

Εικόνα 1

Εικαστική απεικόνιση από τον Β. Παπαγεωργίου της γνωστής φωτογραφίας από τη συμμετοχή του Γ. Λαμπράκη σε απαγορευμένη πορεία ειρήνης από τον Μαραθώνα στην Αθήνα το 1963 (Ντεκάστρο, 2018, σ.51).

Εικόνα 2

Εικαστική απεικόνιση αφίσας του Β. Παπαγεωργίου που παραπέμπει στα γεγονότα της περιόδου του Μάη του 68 στη Γαλλία, η οποία συμπεριλαμβάνει μερικά από τα βασικότερα συνθήματα του κινήματος των νέων της εποχής (Ντεκάστρο, 2018, σ.37).

Εικόνα 3

Εικαστική απεικόνιση από τον Α. Ραζή της υποστολής της ναζιστικής σημαίας στην Ακρόπολη από τους Μ. Γλέζο και Λ. Σάντα στις 30/5/1941 (Ντεκάστρο, 2024, σ.39).

Εικόνα 4

Εικαστική απεικόνιση από τον Α. Ραζή μιας κλασικής σκηνής από τη γνωστή κινηματογραφική ταινία του Τ. Τσάπλιν *Ο μεγάλος δικτάτορας* (1940) κατά την οποία παρωδείται ο Χίτλερ (Ντεκάστρο, 2024, σ. 33).

Παραθέτοντας ένα πλήθος τεκμηρίων, όπως τα παραπάνω, η συγγραφέας φέρνει το αναγνωστικό της κοινό σε επαφή με αυθεντικές εμπειρίες ατόμων που έζησαν τα γεγονότα που περιγράφονται, γεγονός που συμβάλλει στην ανάπτυξη μιας πιο βιωματικής κατανόησης των ιστορικών συνθηκών ενισχύοντας τη δεξιότητα της ιστορικής ενσυναίσθησης. Παράλληλα, ο/η αναγνώστης/τρια έχει τη δυνατότητα να συνδέσει κάθε λεπτομέρεια της αφήγησης με τις αναφερόμενες πηγές, με τις αιτίες, τις συνέπειες και τις ερμηνείες των γεγονότων, να απαντήσει σε ιστορικά ερωτήματα μελετώντας τη σύνδεση της αφήγησης με τις ιστορικές πηγές και να διατυπώσει νέα που θα απαντηθούν με δική του/της προσωπική έρευνα (Ντεκάστρο, 2010). Με αυτόν τον τρόπο η τεκμηρίωση δεν λειτουργεί απλώς ως ένα μέσο ενίσχυσης της πληροφορίας αλλά ενεργοποιεί την ιστορική σκέψη και τον κριτικό στοχασμό των αναγνωστών/τριών αναφορικά με τα γεγονότα του παρελθόντος. Αυτές οι πλούσιες και ποικιλόμορφες αναφορές στις ιστορικές πηγές και η επιμονή στην ιστορική τεκμηρίωση προσδίδουν στο κείμενο ιστορική εγκυρότητα και παιδαγωγική αξιοπιστία υποστηρίζοντας την καλλιέργεια του ιστορικού γραμματισμού. Τέλος, ιδιαίτερη σημασία έχει και η πολυτροπική χρήση των πηγών, ένας συνδυασμός εικόνων και κειμένων, οι οποίες ενσωματώνονται οργανικά, εν είδει σκηνοθεσίας, στη δομή των βιβλίων. Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τις εικόνες χαρακτηριστική είναι η αποφυγή της χρήσης αυθεντικού φωτογραφικού υλικού σε αντιδιαστολή με τη συνειδητή επιλογή της αισθητοποίησης των οπτικών πηγών διαμέσου των εικονογραφήσεων του Α. Ραζή στο *2194 Ημέρες Πολέμου* και του Β. Παπαγεωργίου στο *2651 Ημέρες Δικτατορίας*.

γ) Ιστορική αφήγηση

Στα έργα που εξετάζονται χρησιμοποιούνται ποικίλες στρατηγικές της ιστορικής αφήγησης προκειμένου να παρουσιαστούν οι πληροφορίες στο αναγνωστικό κοινό με τρόπο εύληπτο κι ενδιαφέρον, αναπτύσσοντας παράλληλα τις δεξιότητες της κριτικής ανάγνωσης και της ιστορικής ενσυναίσθησης. Μια κεντρική στρατηγική που αναδεικνύεται εμφανώς αφορά τον πολυτροπικό χαρακτήρα της αφήγησης, ο οποίος θεμελιώνεται στη δημιουργική αλληλεπίδραση μεταξύ του λεκτικού και του εικονιστικού κώδικα. Η συνύπαρξη των δύο σημειωτικών πόρων ενισχύει την ερμηνευτική δυναμική του κειμένου, προσδίδοντάς του πολλαπλά επίπεδα πρόσληψης και κατανόησης.

Μια άλλη στρατηγική που υιοθετείται είναι αυτή της χρήσης ενός μεικτού μοντέλου ιστορικής αφήγησης το οποίο συμπεριλαμβάνει την αυτοβιογραφία/μαρτυρία, την ιστοριογραφία και τη μυθοπλασία. Ειδικότερα, η χρήση της μυθοπλασίας, μέσω της παράθεσης αποσπασμάτων από μυθιστορήματα για παιδιά (όπως π.χ. το *Όταν έφυγαν τ'αγάλματα* της Α. Δαρλάση και το *Ο πόλεμος που έσωσε τη ζωή μου* της Κ. Μ. Μπράντλεϊ), η οποία αφορά αποκλειστικά το *2194 Ημέρες Πολέμου*, συνιστά μια

τολμηρή και καινοτόμα επιλογή την οποία δε συναντάμε συχνά σε ιστορικά βιβλία γνώσεων. Μέσα από αυτό το υβριδικό μοντέλο, αξιοποιούνται ειδοποιά στοιχεία της λογοτεχνίας όπως: η παραστατικότητα, η ζωντάνια, η πύκνωση και η συγκινησιακή φόρτιση, προκειμένου να αποσυνδεθεί η ιστορία από την αντίληψη της απλής παράθεσης γεγονότων και να μετατραπεί σε μια διαδικασία κατανόησης των συνθηκών ζωής και των επιλογών των ανθρώπων. Ενώ, η συχνή χρήση στοιχείων αυτοβιογραφίας/μαρτυρίας επιτυγχάνει τη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ του ψυχρού ιστορικού γεγονότος και της ανθρώπινης εμπειρίας.

Ως προς τη διάσταση της αφηγηματικής εστίασης, συναντάμε μια πρόσμειξη της κλασικής, στον χώρο της ιστοριογραφίας όσο και της σχολικής ιστορίας, τριτοπρόσωπης, παντογνωστικής αφήγησης με την πρωτοπρόσωπη, υποκειμενική, προσωποκεντρική αφήγηση. Η εναλλαγή της εστίασης από το συλλογικό επίπεδο στο ατομικό επιτρέπει στους/στις αναγνώστες/τριες να μπουκ στη θέση του υποκειμένου της Ιστορίας, να ταυτιστούν με τα δρώντα πρόσωπα, να αντιληφθούν με βιωματικό τρόπο το εκάστοτε ιστορικό πλαίσιο και, ταυτόχρονα, να αντιληφθούν την άρρηκτη διασύνδεση ανάμεσα στο επίπεδο της «μικρής» και της «μεγάλης» Ιστορίας και την αιτιώδη σχέση μεταξύ των γεγονότων. Είναι χαρακτηριστικός ο τρόπος που διαπλέκονται οι δύο παραπάνω τύποι αφήγησης και στα δυο βιβλία. Στο *2651 Ημέρες Δικτατορίας* εναλλάσσεται η ημερολογιακού τύπου πρωτοπρόσωπη βιωματική αφήγηση της συγγραφέως για τα γεγονότα της επταετίας με την τριτοπρόσωπη που έχει κυρίως πληροφοριακό χαρακτήρα. Με τον τρόπο αυτόν αναδύονται δυο αφηγηματικές φωνές που συνδιαλέγονται διαρκώς με επίκεντρο τα γεγονότα της εποχής: η φωνή/μαρτυρία της έφηβης του παρελθόντος με την φωνή της ενήλικης του σήμερα που τα διερευνά μέσα από την απόσταση του χρόνου (Γιαννικοπούλου, 2018). Ενώ, στο *2194 Ημέρες Πολέμου* συναντάμε την τριτοπρόσωπη αφηγηματική φωνή της ενήλικης συγγραφέως η οποία διαπλέκεται με ένα πλήθος από πρωτοπρόσωπες αφηγήσεις-μαρτυρίες και, σπανιότερα από τριτοπρόσωπες λογοτεχνικές αφηγήσεις. Συνολικά μέσα από τις αφηγηματικές στρατηγικές που υιοθετεί η συγγραφέας, διαμορφώνεται μια προσέγγιση της ιστορίας ως πολυεπίπεδης και πολυεστιακής αφήγησης (Παπαδάτος, 2024) που αναιρεί την ψευδαίσθηση μιας μονοδιάστατης κι απόλυτης ιστορικής αλήθειας (Πανάου, 2010).

δ) Χρόνος

Ο ιστορικός χρόνος συνιστά μια από τις πιο θεμελιώδεις παραμέτρους της ιστορικής αφήγησης και ταυτόχρονα έναν καθοριστικό παράγοντα για την καλλιέργεια του ιστορικού γραμματισμού. Στα βιβλία που εξετάζονται, η Ντεκάστρο επιλέγει να χρησιμοποιήσει τον χρόνο ως βασικό πλαίσιο οργάνωσης των πληροφοριών και της αφήγησής της. Τα γεγονότα και τα ιστορικά φαινόμενα παρουσιάζονται με σειρά, με διαδοχή και με αλληλουχία υποστηρίζοντας την ανάπτυξη και την καλλιέργεια ιστορικής σκέψης με στοιχεία όπως οι αιτίες και οι συνέπειες των ιστορικών γεγονότων, η ιστορική

σημαντικότητα, η ιστορική προοπτική (ερμηνεία), η αλλαγή και η συνέχεια, στοιχεία που αναφέρονται στα μοντέλα ιστορικής σκέψης που προαναφέρθηκαν.

Ειδικότερα, το βιβλίο *2194 Ημέρες Πολέμου* καλύπτει θεματικά την εποχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ελλάδα με σημαντικές, παράλληλα, αναφορές στην Ευρωπαϊκή και Παγκόσμια Ιστορία. Ο ιστορικός χρόνος του καλύπτει μια περίοδο πριν από την έναρξη του πολέμου στην Ελλάδα (από το 1933) έως τη λήξη του το 1945. Περιοδολογείται ανά έτος, με εξαίρεση τα δύο εισαγωγικά κεφάλαια που αναφέρονται με μεγαλύτερες χρονικές περιόδους: 1914-1918, 1918-1933 και 1933-1939, που αντιστοιχούν στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, στο μεσοπόλεμο και στην άνοδο του ναζιστικού κόμματος του Χίτλερ στην εξουσία, επιλογή που υποστηρίζει την τεκμηρίωση των αιτιών του πολέμου. Έτσι, η ιστορική αφήγηση ξετυλίγεται, όπως προαναφέρθηκε, ως ένα χρονολόγιο, ως μία χρονική γραμμή, όπου μέσα από κάθε ενότητα (ημερολογιακό έτος) αναδύονται οι παράλληλοι χρόνοι κατά τους οποίους εκτυλίσσονται κρίσιμα κοινωνικά, πολιτικά, στρατιωτικά και πολιτισμικά γεγονότα τόσο στην Ελλάδα (εθνική ιστορία) όσο και στην Ευρώπη και τον κόσμο γενικότερα (παγκόσμια Ιστορία). Αναλογικά με το πρώτο και το δεύτερο βιβλίο που εξετάζουμε, το *2651 Ημέρες Δικτατορίας* εστιάζει εστιάζει σε μία καθορισμένη χρονική περίοδο, εν προκειμένω, από το 1967 έως το 1974 (έτος έναρξης και λήξης της επταετούς δικτατορίας στη χώρα μας). Ο χρόνος, και εδώ, περιοδολογείται ανά έτος και σε κάθε ένα από αυτά τα έτη ξεδιπλώνονται τα σημαντικά γεγονότα στην Ελλάδα και παράλληλα οι χρόνοι της παγκόσμιας Ιστορίας, συμπεριλαμβάνοντας στοιχεία πολιτισμού, κοινωνικοπολιτικών κινημάτων κ.ά. Η ένδειξη της λεπτομερούς χρονολόγησης των γεγονότων σε αρκετές περιπτώσεις προσδίδει πλαισίωση, ακρίβεια κι εγκυρότητα στο κείμενο. Παράλληλα, η εναλλαγή από τον χρόνο της μικροϊστορίας σε εκείνον της μακροϊστορίας, και αντίστροφα, οδηγεί σε μια πολυεπίπεδη πρόσληψη της ιστορικής πραγματικότητας.

Η παραπάνω επιλογή αποτελεί βασικό στοιχείο του ιστορικού γραμματισμού καθώς η γεγονотоλογική και η εθνική ιστορία εντάσσονται σε ένα ευρύτερο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο συγκείμενο και συνδέονται άμεσα με την ιστορία των ανθρώπων και του πολιτισμού (π.χ. αναφορές σε σημαντικές μορφές ηγετών από την παγκόσμια ιστορία όπως ο Αλιέντε, ο Ντε Γκωλ, ο Τσε Γκεβάρα, σε διάσημα pop συγκροτήματα όπως οι Beatles κ.ά.). Με τον τρόπο αυτό διαμορφώνεται ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο ο/η αναγνώστης/τρια κατορθώνει να οργανώσει το χάος του ιστορικού χρόνου χρησιμοποιώντας εμβληματικά πρόσωπα και γεγονότα ως οδοδείκτες, συσχετίζοντάς τα μεταξύ τους και τοποθετώντας τα σε μια χρονολογική αλληλουχία. Ταυτόχρονα, ο/η αναγνώστης/τρια έχει τη δυνατότητα να διευρύνει τις προϋπάρχουσες γνώσεις του/της μέσα από την πρόσληψη τεκμηριωμένων πληροφοριών για τις αντίστοιχες ιστορικές περιόδους, ενώ καλείται να συνδυάσει τα πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα με τις κοινωνικές και πολιτισμικές διεργασίες που διαμόρφωσαν την εξέλιξη του παγκόσμιου ιστορικού γίνεσθαι αναπτύσσοντας μια κριτική και συναισθηματική σχέση με το παρελθόν. Συνοψίζοντας, ο χρόνος, στα συγκεκριμένα βιβλία της Ντεκάστρο, πέρα από τον ρόλο του ως βασικός άξονας της ιστορικής αφήγησης, μετατρέπεται σε παιδαγωγικό εργαλείο που ενεργοποιεί την ιστορική σκέψη και μνήμη του αναγνωστικού κοινού στο οποίο απευθύνεται.

ε) *Οπτικοποίηση*

Στα δύο βιβλία που αναλύονται συναντάμε μια εκτεταμένη χρήση στοιχείων της εικονογραφικής τέχνης. Η επιλογή αυτή, ταυτόχρονα με το στοιχείο της αισθητικής απόλαυσης, ενισχύει την πολυπρισματική πρόσληψη της ιστορικής πληροφορίας. Παράλληλα, συμβάλλει στην καλλιέργεια του οπτικού γραμματισμού των αναγνωστών/τριών των δύο βιβλίων, δηλαδή στην ικανότητά τους να κατανοούν, να ερμηνεύουν, να αξιολογούν και να συσχετίζουν τις οπτικές πληροφορίες που δέχονται με το ιστορικό τους συγκείμενο. Οι εικόνες στα συγκεκριμένα βιβλία χρησιμοποιούνται ως ισότιμα με τον γραπτό λόγο στοιχεία στην απόπειρα αναπαράστασης και τεκμηρίωσης των ιστορικών γεγονότων. Μέσα από τις εικόνες των δύο εικονογράφων των βιβλίων (Ραζή & Παπαγεωργίου), αισθητοποιούνται ποικίλες οπτικές ιστορικές πηγές όπως: φωτογραφίες, αφίσες, έργα ζωγραφικής, πρωτοσέλιδα εφημερίδων, αποσπάσματα από ταινίες ή ντοκιμαντέρ, τίτλοι διάσημων τραγουδιών, σύμβολα κ.ά. Ο δημιουργικός διάλογος του λεκτικού και του εικονιστικού κώδικα καθιστά την ανάγνωση των συγκεκριμένων βιβλίων πιο προσιτή, ενδιαφέρουσα και πολυδιάστατη.

Η εικόνα λειτουργεί ως φορέας μνήμης, καθώς φέρνει τον/την αναγνώστη/τρια σε άμεση επαφή με το παρελθόν, προσδίδοντας αυθεντικότητα και συναισθηματική ένταση στην αναπαράσταση των γεγονότων. Οι ιστορικές πηγές, αναπόσπαστα στοιχεία από τις χρονικές περιόδους που αντιστοιχούν στην ιστορική αφήγηση, το κλίμα της εποχής, τα κίνητρα των πρωταγωνιστών, οι αιτίες και οι συνέπειες των γεγονότων, τα σύμβολα των εποχών και τα εμβληματικά ορόσημα της ιστορίας οπτικοποιούνται ενισχύοντας τον οπτικό γραμματισμό και την ιστορική ενσυναίσθηση. Με αυτόν τον μετασχηματισμό πρωτογενείς ιστορικές πηγές μετατρέπονται σε δευτερογενή ιστορικά τεκμήρια και διαμεσολαβούνται από τους οπτικούς κώδικες της εικόνας, εμπλουτίζοντας τα ιστορικά τεκμήρια και την ιστορική αφήγηση με αισθητικούς κώδικες (όπως το χρώμα), με σημαινόμενα και με συναισθήματα. Επίσης, αφηγηματικά στοιχεία και σύμβολα μετατρέπονται σε δευτερογενείς ιστορικές πηγές, καθώς η εικόνα αναλαμβάνει να αισθητοποιήσει την ιστορική αφήγηση. Η πολυτροπικότητα των δύο βιβλίων, όπως εκφράζεται μέσα από τον μετασχηματισμό όλων αυτών των στοιχείων ιστορικού γραμματισμού σε εικόνες (ιστορικές πηγές, πολλαπλή προοπτική, ερμηνείες) ενδυναμώνει τον οπτικό ιστορικό γραμματισμό, ενισχύει την ελκυστικότητα της αφήγησης και αυξάνει την κριτική ικανότητα των αναγνωστών/στριών. Εν κατακλείδι, επιλέγοντας την εικονογράφιση ως αποκλειστικό καθεστώς χρήσης των εικόνων, η συγγραφέας προσδίδει στην αφήγησή της στοιχεία εικαστικής παρέμβασης, καθιστώντας την ιστορική αναπαράσταση όχι απλώς λειτουργική αλλά και αισθητικά ελκυστική, καθώς μετασχηματίζεται σε ένα εικονογραφημένο αφήγημα με αυξημένη παιδαγωγική και επικοινωνιακή δυναμική.

Συζήτηση – Συμπεράσματα

Η ανάλυση των έργων *2194 Ημέρες Πολέμου* και *2651 Ημέρες Δικτατορίας* της Μαρίζας Ντεκάστρο ανέδειξε τη δυναμική του παιδικού/νεανικού βιβλίου γνώσεων ως μέσου καλλιέργειας ιστορικού γραμματισμού. Μέσα από την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου που προηγήθηκε διαπιστώθηκε ότι τα συγκεκριμένα βιβλία συγκροτούνται ως πολυτροπικά και πολυθεματικά έργα, όπου η τεκμηρίωση, η ιστορική αφήγηση, ο χρόνος και η εικονογράφηση συνυπάρχουν σε ένα συνεκτικό σύνολο το οποίο συνθέτει έναν πλούσιο και ζωντανό αφηγηματικό λόγο και μια τεκμηριωμένη οπτική για το παρελθόν. Σε συμφωνία με το περιεχόμενο της έννοιας του ιστορικού γραμματισμού η Ντεκάστρο προσεγγίζει την ίδια την Ιστορία ως πράξη γραμματισμού, ενσωματώνει στοιχεία ιστορικής σκέψης στην αφήγησή της, χρησιμοποιεί ποικίλα ιστορικά τεκμήρια (πρωτογενείς και δευτερογενείς ιστορικές πηγές), παρουσιάζει πολλαπλές οπτικές για τα γεγονότα, τα φαινόμενα και τα πρόσωπα στα οποία αναφέρεται και συμβάλλει στην καλλιέργεια και ανάπτυξη κριτικής σκέψης των αναγνωστών/στριών της.

Οι πέντε άξονες που διερευνήθηκαν ως βασικές κατηγορίες ανάλυσης αναδεικνύουν ένα μοντέλο ανάπτυξης του ιστορικού γραμματισμού το οποίο διαμορφώνει τη δομή της ιστορικής αφήγησης σε ένα ανοιχτό και διαυγές πλαίσιο. Η βάση αυτής της δομής είναι ο ιστορικός χρόνος ο οποίος περιοδολογείται, ανά έτη κυρίως, και οργανώνει το περιεχόμενο των βιβλίων. Το παραπάνω μοντέλο θεμελιώνεται, σε όλη την έκταση της αφήγησης, μέσω της αξιοποίησης ενός πλούσιου και πολυσυλλεκτικού ιστοριογραφικού υλικού (ιστορικές πηγές) το οποίο παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο, χωρίς να αναιρεί το στοιχείο της δημιουργικής φαντασίας των παιδιών/ εφήβων αναγνωστών/τριών μέσα από την ενσωμάτωση λογοτεχνικών στοιχείων. Η έρευνα και η επιλογή των πηγών που παρουσιάζει αποδίδει στην ιστορική αφήγηση του βιβλίου πολυθεματικότητα επαληθεύοντας τις αρχές της «Νέας Ιστορίας» η οποία αντιμετωπίζει τον ιστορικό χρόνο στην πολυπλοκότητά του και ενδιαφέρεται για τους παράλληλους χρόνους της κοινωνίας, της πολιτικής, της τεχνολογίας, του πολιτισμού και κάθε άλλης πτυχής που σχετίζεται με την ανθρώπινη δραστηριότητα. Οι ιστορικές πηγές οπτικοποιούνται με σεβασμό στα αρχικά τεκμήρια μεταμορφώνοντας τα βιβλία σε εικονογραφημένα αφηγήματα και μετασχηματίζοντας το πλούσιο ιστοριογραφικό υλικό σε ένα ελκυστικό ανάγνωσμα για παιδιά και εφήβους. Συνοπτικά, διαφαίνεται πως η συμβολή των υπό εξέταση βιβλίων δεν έγκειται μόνο στη μετάδοση σημαντικών γνώσεων αλλά, κυρίως, στη διαμόρφωση μιας κριτικής και συναισθηματικά εμπλεκόμενης σχέσης με το παρελθόν, στοιχείο καθοριστικό για την ανάπτυξη ιστορικής συνείδησης στο παιδικό και νεανικό κοινό.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς πηγές

- Ντεκάστρο, Μ. (2018). 2651 Ημέρες Δικτατορίας (Β. Παπαγεωργίου, Εικον.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ντεκάστρο, Μ. (2024). 2194 Ημέρες Πολέμου (Α. Ραζής, Εικον.). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Ελληνόγλωσση

- Αγγελάκη, Ρ.-Τ. (2021). Το δίπολο ιστορία – Ιστορία του 1821 και η διττή τροπικότητα στο παιδικό βιβλίο γνώσεων. *ΚΕΙΜΕΝΑ για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*. <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2021.723>
- Αγγελάκη, Ρ.-Τ. (2023). *Το παιδικό βιβλίο γνώσεων. Ιστορικές αναζητήσεις, σύγχρονες προκλήσεις*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Γιαννικοπούλου, Α. (2018, 12 Νοεμβρίου). 2651 Ημέρες Δικτατορίας. *Ο Αναγνώστης*. <https://www.oanagnostis.gr/2651-imeres-dictatorias-tis-angelikis-giannikopoyloy/>
- Δημητρακόπουλος, Ε. (2004). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας*. Αθήνα: Έλλην.
- Κανατσούλη, Μ. (2007). *Εισαγωγή στη Θεωρία και Κριτική της Παιδικής Λογοτεχνίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Καραμανώλη, Ε.Χ. (2019). *Ιστορικός γραμματισμός και σχολική ιστορία: διδασκαλία με εστίαση στις δομικές ιστορικές έννοιες*. [Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης].
- Καρπόζηλου, Μ. (1994). *Το παιδί στη χώρα των βιβλίων*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Καρπόζηλου Μ. (2010). Τα παιδικά βιβλία γνώσεων - Ένα παράθυρο στα ορατά και αόρατα πράγματα του κόσμου. *ΚΕΙΜΕΝΑ για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*. <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2010.517>
- Κόκκινος, Γ. (2006). *Διδακτικές Προσεγγίσεις στο Μάθημα της Ιστορίας. Για μια νέα διδακτική μεθοδολογία στην υπηρεσία της κριτικής ιστορικής σκέψης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κουράκη, Χ. (2024, 12 Δεκεμβρίου). 2194 Ημέρες πολέμου. *Ο Αναγνώστης*. <https://www.oanagnostis.gr/46515-2/>
- Μαυροσκούφης, Δ. (2005). *Αναζητώντας τα Ίχνη της Ιστορίας. Ιστοριογραφία, Διδακτική Μεθοδολογία και Ιστορικές Πηγές*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.
- Ντελόπουλος, Κ. (1995). *Παιδικά και νεανικά βιβλία του 19ου αιώνα*. Αθήνα: Εταιρεία Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου.

- Ντεκάστρο, Μ. (2010). Γράφοντας παιδικά βιβλία γνώσεων. *KEIMENA για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*.
<https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2010.516>
- Πανάου, Π. (2010). Αφήγηση και Ιδεολογία στο Παιδικό Βιβλίο Γνώσεων. *KEIMENA για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*. <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2010.520>
- Παπαδάτος, Γ. Σ. (2014). *Το παιδικό βιβλίο στην εκπαίδευση και στην κοινωνία*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Παπαδάτος, Γ. Σ. (2024, 3 Δεκεμβρίου). *Μαρίζα Ντεκάστρο: «2.194 ημέρες πολέμου: 1 Σεπτεμβρίου 1939 - 2 Σεπτεμβρίου 1945»*. *Diastixo*.
<https://diastixo.gr/kritikes/paidika/12762-2194-imeres-polemou>
- Τζόκας, Σ. (2002). *Διδακτικές Στρατηγικές στο Μάθημα της Ιστορίας. Εικαστικές και οπτικοακουστικές πηγές*. Αθήνα: Σαββάλας.

Μεταφρασμένη

- Barton, K. & Levstik, L. (2008). *Διδάσκοντας ιστορία για το συλλογικό αγαθό* (Α. Θεοδωρακάκου, Μτφρ., Δ. Τουλάτου, Επιμ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Gaddis, J. L. (2019). *Το τοπίο της ιστορίας. Πώς οι ιστορικοί χαρτογραφούν το παρελθόν* (Μ. Ακριβάκη, Μτφρ., Θ. Δ. Σφήκας & Κ. Γαρδίκας, Επιμ.). Αθήνα: Πεδίο.
- Mills, G, Gay, L. R. & Airasian, P. (2021). *Εκπαιδευτική έρευνα. Ποσοτικές και Ποιοτικές Μέθοδοι-Εφαρμογές* (Α. Βλάχου, Μτφρ., Ρ. Παπαδομιχελάκη, Επιμ.). Αθήνα: Προπομπός.
- Moniot, H. (2002). *Η διδακτική της Ιστορίας* (Ε. Κάννερ, Μτφρ., Θ. Κάββουρα, Επιμ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Ξενόγλωσση

- Downey, M.T. & Long, K.A. (2015). *Teaching for historical literacy: Building Knowledge in the history classroom*. New York: Routledge.
- Haward, T. (2020). How do students engage with visual sources in the teaching and learning of History? *British Educational Research Journal*, 46(2), 364-378.
<https://doi.org/10.1002/berj.3582>
- Iggers, G., Wang, Q. E., & Mukherjee, S. (2016). *A global history of modern historiography*. London: Routledge.
- Lee, P. & Ashby, R., (2001). Empathy, Perspective taking, and rational Understanding. In O. L. Danis, & E. A. Yeager, & S. J. Foster. (Eds). *Historical Empathy and Perspective Taking in the Social Studies*, 21-50. Rowman & Littlefield Publisher, INC.
- Lévesque, S., & Clark, P. (2018). Historical Thinking: Definitions and Educational Applications. In A.S. Metzger & McA. L. Harris (Eds). *The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning*. Hoboken, NJ: Wiley Blackwell.

- Maposa, M., & Wassermann, J. (2009). Conceptualising historical literacy-a review of the literature. *Yesterday and Today*, (4), 41-66. Ανάκτηση από http://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2223-03862009000100006&lng=en&nrm=iso> (23/11/25)
- Munslow, A. (2016). *The new history*. London: Routledge.
- Neuendorf, K. A. (2002). *The content analysis guidebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Nokes, J. D. (2022). *Building students' historical literacies: Learning to read and reason with historical texts and evidence*. New York: Routledge.
- Rüsen, J. (2017). *Evidence and Meaning. A Theory of Historical Studies*. New York & Oxford: Berghahn.
- Rüsen, J. (2012). Tradition: A Principle of Historical Sense-Generation and its logic. Effect in Historical Culture. *History and Theory. Theme Issue 51*, 45-59. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2303.2012.00646.x>
- Seixas, P. (2017). A Model of Historical Thinking. *Educational Philosophy and Theory*, 49(6), 593-605. <https://doi.org/10.1080/00131857.2015.1101363>
- Stoianovich, T. (2019). *French historical method: the Annales paradigm*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Wilson, K., Dudley, D., Dutton, J., Preval-Mann, R., & Paulsen, E. (2023). A systematic review of pedagogical interventions on the learning of historical literacy in schools. *History Education Research Journal*, 20(1), 9. <https://doi.org/10.14324/HERJ.20.1.09>
- Wineburg, S. (2001). *Historical Thinking and Other Unnatural Acts*. Philadelphia: Temple University Press.